

RECENZIE

MENBERE T. Workie a kol.: *Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Ozdravenie svetovej ekonomiky: realita alebo mýtus?* Bratislava: EÚ SAV, 2010. 312 s. ISBN 978-80-7144-178-6

Posudzovaná monografia predstavuje výsledky riešenia 5. etapy dlhodobého projektu EÚ SAV, ktorý je venovaný skúmaniu aktuálnych otázok vývoja a perspektív svetovej ekonomiky. Zaoberá sa aktuálnymi otázkami globálnej ekonomiky, konkrétne stavom svetovej finančnej a hospodárskej krízy, a najmä hľadaním vhodných opatrení zabezpečujúcich východisko z nej, pričom autori súčasne analyzujú a konfrontujú rôzne názorové prúdy.

Monografia začína *Predslovom* riaditeľa EÚ SAV (M. Šikula) a *Úvodom* vedúceho autorského kolektívu (Membere T. Workie), pričom Úvod je uvedený aj v anglickom jazyku. Štruktúrovaná je do štyroch častí a 11 kapitol, ďalej obsahuje zoznam použitej literatúry, zoznam grafov a obrázkov a zoznam tabuliek. Výklad je doplnený bohatým štatistickým materiálom (v tabuľkách, resp. graficky spracovaným).

Prvá časť monografie *Globálne a regionálne aspekty oživenia svetovej ekonomiky* (5 kapitol) sa venuje vybraným aspektom oživenia svetovej ekonomiky a skúmaniu rizík a neistôt jej ďalšieho vývoja a následne približuje situáciu v jednotlivých centrách svetovej ekonomiky – v EÚ, USA, Japonsku, Rusku a SNŠ a v Číne.

V prvej kapitole *Globálny pohľad na oživenie svetovej ekonomiky: čo je reálne a čo je mýtus?* sa Membere T. Workie zaoberá vybranými aspektmi oživenia svetovej ekonomiky, skúma riziká a neistoty ďalšieho vývoja globálnej ekonomiky. Konštatuje, že k procesu oživenia dochádza rýchlejšie, ako sa očakávalo na začiatku krízy v roku 2008 (s. 21). Pokazuje na príznaky oživenia svetovej ekonomiky (s. 27 – 32), ku ktorému prispela hospodárska politika bezprecedentnými zásahmi štátu prostredníctvom fiškálnych stimulov a významného zníženia úrokových sadzieb. V tejto súvislosti upozorňuje na obrovské riziká, ktoré prinášajú fiškálne stimuly, keďže vedú nielen k zadlženosti svetovej ekonomiky, ale aj k zvýšeniu morálneho hazardu v budúcnosti. Uvádza, že „súčasná globálna, finančná a hospodárska kríza je do značnej miery zrkadlom interdependencie a liberalizácie svetovej ekonomiky, ktoré prinášajú nielen zvyšovanie mobility tovarov a služieb, ale aj rýchlejší transfer kríz (nákazlivých efektov) z jednej časti sveta do ostatných“ (s. 42). Proces globalizácie nielen pomohol rýchlemu rozšíreniu krízy takmer po celom svete, ale zároveň prispel k urýchlenému ukončeniu krízy, predovšetkým

prostredníctvom synchronizácie hospodárskej politiky medzi krajinami (namiesto protekcionizmu v minulosti). Preto je, podľa autora, dôležité pokračovať v politike harmonizácie kľúčových nástrojov hospodárskej politiky.

V druhej kapitole *Európska únia: neisté oživenie a výzvy vyvolané krízou I.* Šikulová konštatuje, že kríza na jednej strane potvrdila niektoré silné stránky európskej integrácie, ale na druhej strane odhalila viaceré jej nedostatky, predovšetkým asymetrickú štruktúru eurozóny s jednou menovou politikou a (momentálne) šestnástimi fiškálnymi politikami, slabú vymáhateľnosť Paktu stability a rastu (PSR) prispievajúcu k problémom s udržateľnosťou verejných financií, absenciu koordinácie hospodárskych politik či rozdiely v hospodárskych cykloch a konkurencieschopnosti jednotlivých členských krajín (s. 43). Uvádza, že rada ECOFIN vyzvala na začatie fiškálnej konsolidácie v členských štátoch tak, aby proces redukcie deficitov pod 3 % HDP stanovených PSR bol dokončený do roku 2013 (s. 58 – 59). Zdôrazňuje potrebu koordinácie hospodárskej politiky, reformy PSR (sprísnenie rozpočtových pravidiel a urýchlenie sankcií), približovania sa k fiškálnej únii, efektívnejšieho dohľadu nad finančnými inštitúciami EÚ (s. 64 – 65). Pozornosť venuje tiež stratégii Európa 2020 predstavujúcej nástupcu Lisabonskej stratégie (s. 67 – 69).

V tretej kapitole *Krehké oživenie ekonomík Spojených štátov amerických a Japonska* B. Hošoff skúma podobnosti a rozdielnosti v dôsledkoch finančnej krízy i v náznakoch oživenia v USA a v Japonsku. Zdôrazňuje, že finančná kríza v USA, ktorá sa začala na jeseň 2008 a ktorej hlavnou príčinou bola bublina na trhu s nehnuteľnosťami, viedla k najhoršej recesii USA po druhej svetovej vojne (s. 71), keď napríklad nezamestnanosť dosiahla vyše 10 % (po 27 rokoch). Konštatuje, že „v ekonomike USA, pre ktorú je charakteristická veľká diferenciácia dôchodkov a z toho vyplývajúci nedostatočný agregátny dopyt, môžu sa výdavky vlády (redistribúcia) ukázať ako užitočný nástroj na oživenie konjunktúry.“ Ďalej uvádza, že „fiškálnej politike výrazne sekunduje monetárna politika FED-u: nízke úrokové miery a vysoký dopyt centrálny banky po dlhopisoch štátu relatívne uľahčujú dlhovú službu USA, a zároveň znižujú úverové náklady domácností a firmami.“ (s. 80). Slabý domáci súkromný

dopyt brzdí expanziu konjunktúry v Japonsku (s. 84). Autor upozorňuje, že očakávaná rovnakých alebo nižších cien (v podmienkach dlhodobej deflácie) oslabujú spotrebiteľský dopyt a predaj firiem, pričom deflácia tiež neprímerane zväčšuje pomer verejného dlhu k HDP (s. 92). V závere konštatuje, že na zmenu deflačných očakávaní japonská ekonomika bude potrebovať dlhodobejšiu expanziu hospodárskeho cyklu pri vyššom raste HDP (s. 94).

V štvrtjej kapitole *Rusko prekonáva nečakanú hlbokú recesiú, dlhodobé problémy pretrvávajú* V. Hvozdičková rozoberá súvislosti veľkého poklesu ekonomického rastu Ruska a ďalších krajín SNŠ v súvislosti s globálnou krízou. Poukazuje na príčiny tohto stavu, ktoré vidí v spomalení domáceho dopytu, zhoršení podmienok v externom prostredí, odleve kapitálu a prudkom poklese cien ropy (s. 95). Treba akceptovať názor autorky, že rok trvajúca depresia opäť obnažila vysokú citlivosť ruskej ekonomiky na zmeny v externom prostredí, predovšetkým závislosť od vývoja cien energetických surovín a zahraničných investícií. Zároveň autorka konštatuje, že spolu so zotavovaním sa globálnej ekonomiky dochádza aj k oživovaniu ruskej ekonomiky, ktorá patrí spolu s ostatnými rozvíjajúcimi sa ekonomikami dokonca k „ťahúňom“ globálneho oživovania. Uvádza, že v súvislosti s globálnou krízou sa opäť do popredia dostáva požiadavka modernizácie, diverzifikácie ruskej ekonomiky a inštitucionálnych reforiem (s. 97 – 98). Pokiaľ ide o krajiny SNŠ, ich vývoj tiež závisí od vývoja svetových cien ich exportných surovín (predovšetkým ropy, plynu a kovov) a od znovuoživenia ruskej ekonomiky (s. 112). Najrýchlejšie rastúcimi ekonomikami v regióne boli Turkménsko a Uzbekistan; autorka venuje pozornosť vývoju najmä vo veľkých ekonomikách (Kazachstan, Ukrajina a Bielorusko) (s. 114 – 122). Kapitulu uzatvára konštatovaním, že podobne ako Rusko aj iné členské štáty SNŠ sa zotavujú z finančnej a hospodárskej krízy.

V piatej kapitole *Čínska ekonomika a najväčší stimulačný balík* J. Vokoun upriamuje pozornosť na postavenie čínskej ekonomiky a úspechy hospodárskej politiky Číny v boji proti kríze. Konštatuje, že reakcia čínskej vlády na krízu je podobná ako v hospodársky vyspelých krajinách – spočíva v kombinácii fiškálnej a monetárnej expanzie podporujúcej domáci dopyt. Autor analyzuje použitie stimulačného balíka na podporu jednotlivých segmentov ekonomiky a rezumuje, že výsledky čínskej ekonomiky vyvolávajú vo svete rešpekt (s. 129) a vedú k upevňovaniu medzinárodného postavenia krajiny. Uvádza, že Čína má najväčšie devízové rezervy na svete, ktoré sú generované exportom, krajina kupuje vládne dlhopisy USA, čím nepriamo pomáha americkej vláde pri financovaní jej projektov, v tomto období

hlavne stimulačných balíkov (s. 130 – 131).

Druhá časť monografie *Globálna finančná a hospodárska kríza a jej vplyv na vývoj svetového obchodu* obsahuje jednu kapitolu – *Dôsledky vplyvu globálnej finančnej a hospodárskej krízy na vývoj svetového obchodu*, v ktorej S. M. Obadi skúma dosah globálnej krízy na dynamiku medzinárodného obchodu. Príčiny jeho veľkého poklesu vidí v prijatí protekcionistických opatrení, ale predovšetkým v poklese globálneho dopytu. Konštatuje, že k najväčšiemu poklesu v roku 2009 došlo v krajinách exportujúcich ropu (SNŠ, Stredný východ a Afrika) – približne o jednu tretinu (s. 151). Značnú pozornosť venuje vývoju cien ropy a zemného plynu (s. 158 – 163), ktorý bol v posledných troch rokoch veľmi dynamický: po raste cien ropy v roku 2008 a prekonaní „psychologickej hranice“ 100 USD/b (a dokonca atakovaní hranice 150 USD/b) ceny v priebehu troch mesiacov prudko klesli na úroveň 30,8 % ceny v čase vrcholu, pričom prepád cien pokračoval až do februára 2009 (s. 158 – 159). Odvtedy sa ceny začali zvyšovať a v tomto roku (2010) sa očakáva ďalší nárast cien tejto komodity až na úroveň približne 80 USD/b. Autor uzatvára kapitolu perspektívami obchodu v roku 2010.

Tretia časť *Transformácia svetových finančných trhov v kontexte globálnej krízy* (4 kapitoly) analyzuje špecifiká finančnej a hospodárskej krízy v rôznych regiónoch sveta a načrtáva alternatívne riešenia, ktoré by minimalizovali výskyt finančných kríz v budúcnosti, skúma rastúci význam suverénnych fondov v globálnej ekonomike, význam priamych zahraničných investícií pre vývoj svetovej ekonomiky, ako aj nevyhnutnosť inštitucionálnych reforiem generovanú finančnou krízou.

V siedmej kapitole *Paradigmy budúceho vývoja* sa P. Staněk zaoberá súvislosťami a špecifikami finančnej a hospodárskej krízy v rôznych regiónoch svetovej ekonomiky, s dôrazom na ich skúsenosti od 90. rokov minulého storočia až do súčasnosti. Upozorňuje na fundamentálne chyby hospodárskej politiky v týchto regiónoch a načrtáva alternatívne riešenia, ktoré by mohli minimalizovať ďalší výskyt finančných kríz s ich negatívnym dosahom vo všetkých oblastiach. Uvádza, že varovné signály súčasnej globálnej krízy bolo možné pozorovať už v posledných rokoch v podobe početných regionálnych kríz (USA, juhovýchodná Ázia, Rusko, Latinská Amerika). Za významný moment považuje vstup na svetové finančné trhy dvoch významných okruhov nových investorov – penzijných fondov a formovanie veľkých finančných rezerv v krajinách produkujúcich surovinové zdroje (predovšetkým energetické médiá), čo si vyžiadalo novú formu investovania. Keďže reálna ekonomika takýto priestor investovania neposkytovala, východiskom bolo

investovanie prostredníctvom finančných derivátov a ďalších finančných produktov, čo viedlo k obrovskej virtualizácii finančného sektora a k vzniku bubliny (s. 172). Autor poukazuje na to, že vytváranie nových centier rozvoja, ako sú krajiny BRIC a podobne, vedie k potrebe prehodnotiť celkovú hospodársku polarizáciu globálnej svetovej ekonomiky a zdôrazňuje, že jedine v spolupráci národných vlád je schopnosť prekonať súčasné krízy, ale aj nové výzvy stojace pred každou spoločnosťou (s. 192). Za kľúčové považuje zabrániť odtrhávaniu finančného sektora od reálnej ekonomiky, aby sa zabránilo virtualizácii finančného sektora a z toho vznikajúcemu objemu finančných bublín (s. 195). Kapitulu uzatvára konštatovaním, že „kríza funguje naozaj ako katalyzátor, ktorý na jednej strane vytvára nové obrovské šance, a na druhej strane s plnou vážnosťou odhaľuje zásadné problémové oblasti, ktoré doterajší vývoj spoločnosti v posledných dvadsiati rokoch kumuloval“ (s. 196).

V ôsmej kapitole *Sú suverénne fondy cieľ alebo nástroj globálneho vývoja?* I. Pauhofová zameriava pozornosť na narastajúci význam (a ekonomickú silu) suverénnych fondov, ktoré patria medzi najvýznamnejšie finančné sily na svete a sú prejavom formovania novej finančnej architektúry. Autorka zdôrazňuje, že suverénne fondy majú relatívne stabilný zdrojový základ bohatstva – príjmy z predaja komodít (ropa, plyn), resp. prebytky obchodnej bilancie (s. 206–207). Charakterizuje najväčšie suverénne fondy, analyzuje ich rozdiely a podobnosti a načrtáva ich špecifické investičné stratégie v strategických odvetviach svetového hospodárstva.

Otázkou, akým spôsobom sa globálna finančná kríza dotkla dynamiky PZI, sa zaoberá deviatá kapitola *Dynamika priamych zahraničných investícií v kontexte finančných kríz*. R. Sivák v nej analyzuje význam PZI pre vývoj svetovej ekonomiky, predovšetkým z pohľadu rozvojových a rozvíjajúcich sa ekonomík s dôrazom na SR. Konštatuje, že v ekonomickej literatúre panuje zhoda pokiaľ ide o pozitívne efekty prílevu PZI na hostiteľskú krajinu (transfer kapitálu na hospodársky rozvoj, transfer najnovších technológií a know-how, stimulácia konkurencie a inovácií v domácom podnikateľskom sektore, zapojenie krajiny do medzinárodného obchodu, zvýšenie produktivity práce, zvýšenie zamestnanosti a pod., autor si však všímá aj riziká, resp. negatíva prílevu PZI pre hostiteľskú krajinu (s. 232 – 233).

V desiatej kapitole *Inštitucionálne reformy vo svete ako reakcia na finančnú a hospodársku krízu* D. Brzica skúma formovanie a zmeny v inštitucionálnom usporiadaní v kontexte krízy. Osobitnú pozornosť venuje zmenám formálnych inštitúcií v súvislosti s krízou v USA, Číne a v EÚ. V tejto súvislosti upozorňuje, že EÚ nie je dobre pripravená na riešenie budúcich kríz, keďže

chýba európsky rozhodovací orgán a zodpovednosť za riešenie krízy je tak v národnej kompetencii (s. 268), pričom koordinácia medzi národnými orgánmi je obmedzená. V závere vystríha, že oslabovanie krízy môže utlmiť navrhované opatrenia, resp. nanovo obnoviť diskusiu o tom, či je v eurozóne a vo svete potrebná zásadná inštitucionálna reforma (s. 276).

Štvrtá časť *Rozporuplný charakter krízovej a postkrízovej adaptácie* obsahuje jednu kapitolu rovnakého názvu. V záverečnej, jedenástej kapitole sa M. Šíkula zameriava na kontroverzie v postkrízovej adaptácii svetovej ekonomiky a konfrontuje rôzne názorové prúdy v ekonomickej teórii i v hospodárskej politike. Všimá si formovanie novej konštelácie centier svetovej ekonomiky – „vytváranie novej globálnej ekonomickej geografie, v ktorej sa geograficky koncentrovaná ekonomická moc jedného centra transformuje na vytvorenie mnohých centier vzájomne pôsobiacich a spoluutvárajúcich fungovanie globálnej ekonomiky“ (s. 292). Náležitú pozornosť venuje Larosiérovej správe, ktorá „na úrovni EÚ predpokladá vyvinúť harmonizovanejší súbor finančnej regulácie, dohliadacích právomocí a sankčných režimov, vybudovať systém včasného varovania, vytvoriť koherentný a funkčný regulačný rámec krízového riadenia a do roku 2012 sformovať integrovaný Európsky systém finančného dohľadu“ (s. 291). Kriticky poukazuje na pretrvávajúcu nevhodnosť kritérií PSR, ktorých nedodržovanie sa nesanekcionuje (s. 298–299). Exempným prípadom narušovania rozpočtovej disciplíny je prípad Grécka, čo si vyžiadalo vytváranie veľkého záchranného balíka. M. Šíkula zdôrazňuje, že pod vplyvom krízy sa jasne ukázala kritická miera neudržateľnosti doterajšej architektúry eurozóny a načrtáva dva rôzne scenáre budúceho vývoja európskej menovej únie: buď grécke finančné problémy ako katalyzátor urýchlia jej reformy, alebo zmysluplné fungovanie eurozóny bude ďalej neudržateľné (s. 300 – 302). Kapitulu uzatvára dvoma dôležitými závermi: 1. prebieha hlboká transformácia súčasného sveta spojená s globálnym prerozdeľovaním ekonomickej a politickej moci a vplyvu, a 2. nevyhnutnou podmienkou obstáť Slovenska v rozporuplnom turbulentnom vonkajšom prostredí v budúcnosti sa musí stať dôsledné rozvíjanie a kultivovanie vlastnej konkurencieschopnosti v globálnych súradniciach (s. 302).

Posudzovaná monografia, analyzujúca najnovšie trendy vo svetovej ekonomike v kontexte prebiehajúcej globálnej finančnej a hospodárskej krízy, nadväzuje na predchádzajúce monografie kolektívu autorov z EÚ SAV, ktoré vychádzajú pravidelne s ročnou periodicitou ako realizačné výstupy riešenia dlhodobého projektu EÚ SAV, čím prispieva ku kontinuite poznávania vývoja svetovej ekonomiky. Domnievame sa, že monografia

bude nesporne prínosná pre slovenského čitateľa. Poznatky v nej obsiahnuté nabádajú k zamysleniu sa a k diskusii a nepochybne pomôžu tvorcom hospodárskej politiky, predstaviteľom podnikateľskej sféry, učiteľom i študentom vysokých škôl a fakúlt ekonomického zamerania, ako aj širšej odbornej verejnosti k lepšej orientácii v zložitých otázkach prebiehajúcej globálnej finančnej a hospodárskej krízy.

Vladimír Gonda